

مجله‌ی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری

سال دوم، شماره‌ی ۶، پاییز ۱۳۹۲

صفحات ۱۰۹-۱۲۸

مطالعات گردشگری روستایی در ایران: ارایه‌ی تحلیلی اسنادی از مقالات انتشار یافته‌ی فارسی^۱

ناصر بیات*

سیدعلی بدری**

محمد رضا رضوانی***

حسنعلی فرجی سبکبار****

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۰۸/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۵/۲۹

چکیده

گردشگری پدیده‌ای نو شناخته می‌شود که از نیمه‌ی سده‌ی بیستم به تدریج همگام با گسترش آن در فضاهای روستایی وارد ادبیات علمی مطالعات روستایی شده است. این روند نخست از کشورهای توسعه‌یافته‌ی اروپایی و آمریکای شمالی آغاز گردید و در دو دهه‌ی اخیر مورد توجه پژوهشگران و مسئولان توسعه‌ی روستایی کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران واقع شده‌است. بررسی‌های به عمل آمده در این پژوهش نشان می‌دهد که پیشینه‌ی این موضوع در ایران به آغاز دهه‌ی ۱۳۸۰ باز می‌گردد و در چند سال گذشته رشد قابل ملاحظه‌ای در محافل علمی-دانشگاهی یافته است. این پژوهش با روش اسنادی به‌طور خاص، سوابق مطالعاتی گردشگری روستایی در حوزه نشریات علمی-پژوهشی کشور را تجزیه و تحلیل می‌کند و با طرح پرسش‌های کلیدی، چه چیزی یا چه موضوعی؟ چرا یا چه مساله‌ای؟ کی یا چه زمانی؟ در کجا؟ چه کسانی و با چه تخصصی؟ در پی شناخت و تحلیل

^۱ این مقاله برگرفته از رساله‌ی دکتری با عنوان «ارایه مدل مناسب مدیریت آثار گردشگری در نواحی روستایی؛ مورد مطالعه: روستاهای حوضه آبریز رودخانه کلان شهرستان ملایر» است که در رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی در دانشکده‌ی جغرافیای دانشگاه تهران در دست انجام است.

* نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده‌ی جغرافیا، دانشگاه تهران (m_bayat@ut.ac.ir)

** دانشیار و عضو قطب علمی برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده‌ی جغرافیا، دانشگاه تهران

*** استاد و عضو قطب علمی برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده‌ی جغرافیا، دانشگاه تهران

**** دانشیار و عضو قطب علمی برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده‌ی جغرافیا، دانشگاه تهران

ویژگی‌های کلی حاکم بر مطالعات گردشگری روستایی است. یافته‌ها بیانگر ۱۳۶ اثر علمی- پژوهشی چاپ‌شده در مجلات علمی-پژوهشی کشور تا پایان تیرماه ۱۳۹۲ است و بیشترین پژوهش‌ها در استان‌های تهران و مازندران انجام شده است. مجموعه‌ی مطالعات انجام شده قابل تقسیم به پنج محور برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری، آثار و پیامدهای گردشگری، ارزشگذاری اقتصادی گردشگری، تحلیل گسترش جغرافیایی و سنجش پایداری گردشگری است. ۶۶.۱۷ درصد از کل مطالعات انجام شده دارای روش‌شناسی کمی است. مهم‌ترین اشکال مطالعه شده شامل گردشگری خانه‌های دوم و طبیعت‌گردی می‌شود.

واژگان کلیدی: گردشگری روستایی، پیشینه‌ی مطالعاتی، تحلیل اسنادی، مقالات منتشرشده، ایران.

مقدمه

رشد و توسعه‌ی پدیده‌ی گردشگری از نیمه‌ی دوم سده‌ی بیستم میلادی تا جایی پیش رفته است که هم‌اکنون به‌عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی و همچنین از مشخصه‌های بارز تغییر سبک زندگی مردم در مقیاس جهانی شناخته می‌شود (پیتچارد^۱ و مورگان^۲، ۲۰۰۷: ۱۱). همسو با رشد این پدیده، رشته‌های مختلف علمی به‌ویژه در حیطه‌ی علوم انسانی و اجتماعی به‌طور فزاینده‌ای مطالعه‌ی ابعاد و ویژگی‌های مختلف آن را- به‌ویژه طی سه دهه‌ی گذشته- در کانون توجه قرار داده‌اند. در این میان، جغرافیا یکی از مهم‌ترین رشته‌های علمی شناخته می‌شود که همواره به مطالعه‌ی موضوع‌های متنوع مرتبط با گردشگری در زمینه‌ها و مقیاس‌های گوناگون پرداخته است؛ زیرا از دیدگاه جغرافیدانان ماهیت گردشگری معرف پدیده‌ای جغرافیایی است (ویلیامز^۳، ۲۰۰۹، ۱). بر پایه‌ی بررسی‌های به‌عمل‌آمده در این پژوهش، پیشینه‌ی مطالعات گردشگری و از جمله گردشگری روستایی در ایران به اوایل دهه‌ی ۱۳۸۰ برمی‌گردد. در اینجا به‌طور خاص سوابق مطالعاتی موضوع گردشگری روستایی در حوزه‌ی نشریات علمی و پژوهشی کشور در کانون تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. در این باره پرسش‌های کلیدی بدین شرح مطرح شده است: چه چیزی یا چه موضوعی؟ چرا یا چه مساله‌ای؟ کی یا چه زمانی؟ در کجا؟ چه کسانی و با چه تخصصی؟ چه ابزاری؟ چه روشی؟ هدف این است تا از طریق پاسخگویی به پرسش‌های مطرح‌شده، مهم‌ترین محورهای مطالعاتی مطرح در گردشگری روستایی ایران شناسایی و دسته‌بندی گردد؛ روند زمانی رشد مطالعات گردشگری روستایی از آغاز تاکنون مشخص شود؛ تحلیل پراکنش جغرافیایی مطالعات انجام‌شده در کشور فراهم آید؛ مهم‌ترین تخصص‌های اثرگذار در مطالعه‌ی

¹ Pritchard

² Morgan

³ Williams

ابعاد گوناگون گردشگری روستایی در ایران شناسایی و دسته‌بندی گردد؛ سرانجام مهم‌ترین رویکردهای روش‌شناختی (کمی، کیفی، ترکیبی و مانند آن) شناخته شود؛ ابزارها و شیوه‌های گردآوری داده‌ها در مطالعه‌ی گردشگری روستایی و روش‌های به‌کاررفته در تجزیه و تحلیل آن‌ها شناسایی و دسته‌بندی گردد.

ادبیات موضوع

بیشتر مطالعات اولیه در زمینه‌ی گردشگری و از جمله گردشگری روستایی بر مطالعه‌ی شرایط زمینه‌ساز توسعه‌ی گردشگری در فضاهای مختلف جغرافیایی و از جمله فضاهای روستایی تأکید دارند. اغلب این مطالعات بر مجموعه‌ی تحولات هم‌پیوند علمی، اقتصادی-سیاسی، اجتماعی فرهنگی و تکنولوژیکی عصر مدرن تأکید می‌کنند که به تدریج شرایط لازم برای رشد انبوه گردشگری در سده‌ی بیستم میلادی و به‌ویژه بعد از جنگ جهانی دوم را پدید آورد. در این چارچوب، رشد شتابان مالکیت خودروهای شخصی از دهه‌ی ۱۹۲۰ در کشورهای توسعه‌یافته‌ی جهان از برجسته‌ترین دلایلی ذکر می‌شود که شرایط مساعد برای دسترسی عموم مردم به حومه‌ها و در نتیجه رشد انبوه گردشگری روستایی را فراهم ساخته است (ویلیمز، ۲۰۰۹؛ وارن^۱، ۱۹۹۹؛ رابینسون^۲، ۱۹۹۰). یکی از مهم‌ترین پیامدهای گسترش استفاده از خودروهای شخصی در گردشگری روستایی امکان جابه‌جایی سریع از مراکز شهری به حومه‌ها و انجام انواع سفرهای تفریحی به شکل روزانه ذکر می‌شود (هال^۳ و پیج^۴، ۲۰۰۶). همگام با رشد فزاینده‌ی گردشگری در نواحی روستایی به تدریج از آغاز دهه‌ی ۱۹۶۰ گردشگری در مطالعات روستایی به‌عنوان یک استراتژی توانمند برای توسعه‌ی روستایی به‌ویژه در بُعد اقتصادی مطرح می‌گردد (رابرتز و هال، ۲۰۰۱؛ آکانور^۵، ۲۰۰۶؛ کانواس^۶ و مورایس^۷، ۲۰۰۱). بنابراین با توجه به مشکلات بخش کشاورزی و بیکاری جمعیت و مهاجرت روستا شهری، بیشتر پژوهش‌ها پیرامون چگونگی بهره‌گیری از فرصت‌های برآمده از رشد گردشگری برای کمک به متنوع‌سازی اقتصاد روستایی- به‌عنوان یک بخش مکمل اقتصادی- و در نهایت احیا و بازساخت جوامع روستایی انجام می‌شدند (کاولی^۸ و گیلیمور^۱، ۲۰۰۸: ۱۴۹-۱۴۷). جعفری (۱۹۹۰: ۳۳-

¹ Warn

² Robinson

³ Hall

⁴ Page

⁵ O'Connor

⁶ Canoves

⁷ Morais

⁸ Cawley

۳۳-۳۴) از این دوره که تا میانه‌های دهه‌ی ۱۹۷۰ ادامه می‌یابد، به‌عنوان «موضع جانبدارانه^۱» در ارتباط با گردشگری روستایی یاد می‌کند. در این دوره‌ی زمانی تمرکز اصلی بر منافع حاصله از بُعد اقتصادی گردشگری روستایی است؛ ضمن اینکه آثار اجتماعی- فرهنگی نیز با دید خوش‌بینانه نگریسته می‌شود و آثار محیط‌زیستی در حاشیه قرار می‌گیرد از میانه‌ی دهه‌ی ۱۹۷۰ در بسیاری از مطالعات مشکلات و مسائل ناشی از رشد گردشگری در نواحی روستایی آشکار شد و بستر حمایتی محض مورد انتقاد قرار گرفت. بر این اساس پیامدهای نامطلوب اجتماعی فرهنگی و محیط زیستی گردشگری در کانون مباحث انتقادی قرار گرفت و در اغلب موارد برنامه‌ریزی ضعیف و یا رشد برنامه‌ریزی نشده‌ی گردشگری دلیل اصلی این‌گونه مشکلات ذکر می‌شد (گارتنر، ۲۰۰۶: ۱۵۳). گفتمان «موضع محتاطانه^۲» پیرامون گردشگری روستایی هشدار می‌داد که توسعه‌ی گردشگری باید محتاطانه و با در نظر گرفتن همه‌ی ابعاد صورت پذیرد (جعفری، ۱۹۹۰: ۳۴-۳۵). در این دوره جامعه‌شناسان و مردم‌شناسان بیشتر انتقادها را بر پیامدهای نامطلوب گردشگری وارد ساختند؛ این در حالی است که جغرافیدانان نقش چندانی نداشته و عملکرد آن‌ها با انتقاد مواجه بوده‌است (هال و پیچ، ۲۰۰۶؛ پیچ و گتز، ۱۹۹۷). از برآیند مباحث میان دو گفتمان «حمایتی» و «احتیاطی» طی دهه‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ گفتمان جدیدی شکل گرفت که برخی از آن به‌عنوان «موضع‌سازگاری^۳» در گردشگری روستایی یاد می‌کنند (جعفری، ۱۹۹۰: ۳۵). این گفتمان مفهوم «آلترناتیو توریسم^۴» را وارد ادبیات مطالعات گردشگری کرد که از نخستین مفاهیم مطرح در پیش‌زمینه‌ی ادبیات گردشگری پایدار به‌شمار می‌آید. این مفهوم تأکید می‌کند که در توسعه‌ی گردشگری می‌بایست شرایط حاکم بر جوامع محلی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و محیط‌زیستی و ظرفیت‌های موجود در آن‌ها را در نظر گرفت و بر این اساس توسعه‌ی اشکالی از گردشگری را در دستور کار قرار داد که از بیشترین سازگاری و انطباق با مجموعه‌ی شرایط و ظرفیت‌های محلی برخوردارند (ویور، ۲۰۱۲: ۳۹-۴۲). تلاقی گفتمان سازگاری با پارادایم توسعه‌ی پایدار در اواخر دهه‌ی ۱۹۸۰ سبب گسترش مفاهیم متنوعی در این زمینه مانند: اکوتوریسم، گردشگری فرهنگی، گردشگری سبز، گردشگری نرم و گردشگری پایدار شد؛ (اسواربروک، ۱۹۹۹: ۳۱۸). این مفاهیم بر انواعی از مدل‌های مطالعاتی غیردستوری استوار هستند؛ توجه بسیار زیادی به

¹ Gillmor

² Advocacy platform

³ Cautionary Platform

⁴ Advocacy platform

⁵ Alternative Tourism

⁶ Swarbrooke

نیازها و شرایط جوامع محلی دارند و انواع سرمایه‌های محلی را برای توسعه‌ی گردشگری به کار می‌گیرند (گارتنر، ۲۰۰۶: ۱۶۸). در سال‌های پایانی دهه‌ی ۱۹۹۰ دستاوردهای علمی و تجربی حاصل از سه گفتمان حمایتی، احتیاطی و سازگاری نه تنها قابل رد و انکار نبود؛ بلکه هر کدام بیانگر بخشی از واقعیت‌ها و الزامات توسعه‌ی گردشگری در نواحی روستایی بودند، که در یک پیوستگی تنگاتنگ روندی تکاملی را پیموده بودند. این گونه دستاوردها زمینه لازم برای طرح مباحث نظری در چارچوب پارادایم توسعه‌ی پایدار را فراهم می‌کرد. جعفری (جعفری، ۱۹۹۰: ۳۵-۳۶) این دوره را «موضع دانش‌بنیان^۱» می‌نامد. این گفتمان که از آغاز دهه‌ی ۱۹۹۰ تاکنون در چارچوب پارادایم توسعه‌ی پایدار تداوم یافته است، می‌گوید فارغ از هرگونه تعصب نظری، دانش علمی می‌باید مبنای شناخت مدل مناسب توسعه و مدیریت گردشگری در یک مقصد قرار گیرد (ویور، ۲۰۰۴: ۵۱۲). از سال‌های نخست دهه‌ی ۱۹۹۰ تاکنون، ادبیات علمی گردشگری و به تبع آن گردشگری روستایی با تحولات شگرفی روبه‌رو بوده است که در زیر به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود:

- مطالعات دانشگاهی گردشگری از دهه‌ی ۱۹۹۰ هرچه بیشتر جهانی شد. توسعه‌ی فناوری اطلاعات و ارتباطات^۲ و به‌ویژه اینترنت، رشد چشمگیر نشریات علمی بین‌المللی در زمینه‌ی مطالعات گردشگری، کتاب‌های تخصصی و اطلس‌های گردشگری، توسعه‌ی گروه‌های آموزشی-دانشگاهی گردشگری، برگزاری هرچه‌بیشتر کنفرانس‌ها و همایش‌های تخصصی گردشگری در سطح جهان، ایجاد سازمان‌های تخصصی گردشگری و افزایش روزافزون اهمیت اقتصادی گردشگری، از مهم‌ترین دلایل جهانی شدن مطالعات گردشگری به شمار می‌آیند (هال و جنکینز^۳، ۲۰۰۴؛ پیژ^۴ و روو^۵، ۲۰۰۷؛ هال و همکاران: ۲۰۰۴).

- از آغاز دهه‌ی ۱۹۹۰ مفهوم گردشگری پایدار همگام با توسعه‌ی دانش‌بنیان یا دانایی‌محور در مقیاس جهانی مطالعات گردشگری را به‌شدت تحت تأثیر قرار داد. با توجه به اینکه در اغلب موارد گردشگری روستایی از ارتباط تنگاتنگی با محیط زیست برخوردار است، پیوند ناگسستنی نیز با مفهوم گردشگری پایدار برقرار کرد. این پیوند از روابط میان گردشگری روستایی، محیط زیست طبیعی و فرهنگ گردشگران و مردم محلی شکل می‌گیرد (شارپلی^۶، ۲۰۰۱: ۵۷).

^۱ Knowledge-base Platform

^۲ Information and Communication Technology (ICT)

^۳ Jenkins

^۴ Pease

^۵ Rowe

^۶ Sharpley

• رشد مباحث نظری، بازنگری و بسط مفاهیم کلیدی در گردشگری روستایی، طرح دیدگاه‌هایی چون تأثیر گردشگری بر کالایی شدن فرهنگ و محیط زیست روستایی از جانب افرادی چون پاول کلاک^۱ (۱۹۹۲) و میشل‌وود^۲ (۲۰۱۱)؛ تبیین مفاهیم روستا و گردشگری روستایی از سوی برناردلان^۳ (۱۹۹۴) در مقاله‌ای کلیدی با عنوان «گردشگری روستایی چیست» که خود سرآغازی برای ورود به نظریه‌پردازی و بسط مفاهیم کلیدی در گردشگری روستایی از جانب متخصصان گردید؛ طراحی مدل‌های مختلف و متنوع برای برنامه‌ریزی و مدیریت آثار گردشگری در نواحی روستایی طی دو دهه‌ی گذشته و مانند آن.

• توجه به گردشگری روستایی به‌عنوان سیاست و شگرد توسعه‌ی روستایی در بسیاری از کشورها به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه مانند کشورهای پرجمعیت چین و هند طی دو دهه‌ی گذشته.

در ایران نیز مطالعات گردشگری و از جمله گردشگری روستایی در محافل دانشگاهی از اوایل دهه‌ی ۱۳۸۰ مورد توجه پژوهشگران گرفت؛ در حالی که تاکنون در سیاست‌ها و برنامه‌های کلان کشور گردشگری روستایی در چارچوب برنامه‌های کلان ملی در زمینه‌ی توسعه‌ی روستایی مورد توجه جدی قرار نگرفته است (رضوانی و بیات، ۱۳۹۲: ۱۸۵). افتخاری و قادری (۱۳۸۱) با پژوهش «نقش گردشگری روستایی در توسعه‌ی روستایی»، رضوانی (۱۳۸۲) در پژوهشی به منظور «تحلیل روند ایجاد و گسترش خانه‌های دوم در نواحی روستایی»، علیزاده (۱۳۸۲) در پژوهشی با هدف «تحلیل آثار حضور گردشگران بر منابع محیط زیستی»؛ جوان و سقایی (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان «نقش گردشگری روستایی در توسعه‌ی منطقه‌ای»، رضوانی و صفایی (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان «گردشگری خانه‌های دوم و آثار آن بر نواحی روستایی»، افتخاری و مهدوی (۱۳۸۵) در پژوهشی به منظور ارائه‌ی «راهکارهای توسعه‌ی گردشگری روستایی با استفاده از مدل تحلیلی سوات»، علیقلی‌زاده فیروزجایی و همکاران در پژوهشی به منظور شناخت «نگرش جامعه‌ی میزبان به آثار محیطی و اقتصادی گردشگری» از پیشگامان مطالعات گردشگری روستایی در ایران به شمار می‌آیند. نکته‌ی قابل توجه اینکه اغلب مطالعات اولیه به دست جغرافیدانان انجام شده است و مراکز کلانشهری به‌ویژه شهر تهران، کانون اصلی و جغرافیایی انجام این‌گونه مطالعات هستند.

^۱ Powel Cloke

^۲ Michael Woods

^۳ Bernard Lane

روش‌شناسی تحقیق

رویکرد اصلی پژوهش بر پایه‌ی مطالعه‌ی اسنادی است. جامعه‌ی آماری پژوهش شامل کلیه‌ی مقالات علمی- پژوهشی است که در حوزه‌ی نشریات علمی پژوهشی داخل کشور به چاپ رسیده‌اند و اعتبار علمی آن‌ها مورد تأیید وزارت علوم تحقیقات و فناوری کشور است. قلمرو زمانی پژوهش از آغاز ورود مطالعات گردشگری روستایی به ادبیات علمی کشور تا پایان تیرماه ۱۳۹۲ است. نخست از طریق مطالعات کتابخانه‌ای در زمینه‌ی مجلات علمی پژوهشی مرتبط با موضوع گردشگری روستایی و جستجو در پایگاه‌های اطلاعات علمی کشور، لیست جامعی از پژوهش‌های گردشگری تهیه شد و سپس مقالات حوزه‌ی گردشگری روستایی تفکیک گردید. در ادامه با تمرکز بر پرسش‌های مطرح شده، برای استخراج داده‌های مورد نیاز شناسنامه‌ای جهت درج اطلاعات تک‌تک پژوهش‌های انجام شده طراحی شد. این شناسنامه دربرگیرنده‌ی اطلاعاتی شامل موضوع و مسئله‌ی پژوهش، تخصص پژوهشگر، زمان انجام پژوهش، قلمرو جغرافیایی پژوهش، رویکرد حاکم بر روش‌شناسی پژوهش، ابزار یا شیوه‌ی گردآوری داده‌ها و ابزار، روش‌ها و تکنیک‌های تحلیل داده‌ها و شکل یا الگوی مورد مطالعه بود. سرانجام با توجه به موارد مطرح شده، داده‌ها دسته‌بندی شد و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

تجزیه و تحلیل

روند زمانی مطالعات گردشگری روستایی

از مجموع بررسی‌های به‌عمل‌آمده در نشریات علمی پژوهشی کشور در دهه‌های اخیر به‌ویژه در حیطه‌ی علوم انسانی و اجتماعی، علوم کشاورزی و علوم محیط زیست و منابع طبیعی که با موضوع گردشگری روستایی در ارتباطند، چنین برمی‌آید که سرآغاز مطالعات گردشگری روستایی در ایران به سال ۱۳۸۱ و چاپ مقاله‌ی افتخاری و قادری در «فصلنامه‌ی مدرس علوم انسانی» برمی‌گردد. از آن زمان تا پایان چهارماه نخست ۱۳۹۲ درباره‌ی موضوع گردشگری روستایی در مجموع ۱۳۶ مقاله در چهل و دو مجله‌ی علمی- پژوهشی مختلف به چاپ رسیده است. فصلنامه‌ی «پژوهش‌های روستایی» با ۱۲ عنوان مقاله چاپ‌شده؛ فصلنامه‌ی «مسکن و محیط روستا» با ۱۱ عنوان، فصلنامه‌ی «روستا و توسعه» با ۹ عنوان، فصلنامه‌ی «مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای» با ۷ عنوان و فصلنامه‌های «پژوهش‌های جغرافیای انسانی»، «فضای جغرافیایی» و «جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای» هرکدام با ۶ عنوان و اخیراً فصلنامه‌ی تخصصی گردشگری با عنوان «برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری» با ۸ عنوان مقاله‌ی چاپ‌شده از فعال‌ترین مجلات در زمینه‌ی چاپ پژوهش‌های گردشگری روستایی به شمار می‌آیند. روند زمانی یاد شده را می‌توان به دو دوره تقسیم کرد. در دوره‌ی نخست، از سال ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۶ رشد قابل ملاحظه‌ای در پژوهش‌های انجام شده مشاهده نمی‌شود و تعداد آن‌ها از دو مورد

فراتر نمی‌رود. دوره‌ی دوم از سال ۱۳۸۶ به بعد، تعداد پژوهش‌ها با رشد قابل ملاحظه مواجه می‌گردد و از ۳ مورد در سال ۱۳۸۶ به ۳۳ مورد در سال ۱۳۸۹ افزایش می‌یابد. در ۴ ماه نخست ۱۳۹۲ نیز تعداد ۱۲ مورد پژوهش در زمینه‌ی گردشگری روستایی به چاپ رسیده است. (جدول ۱)

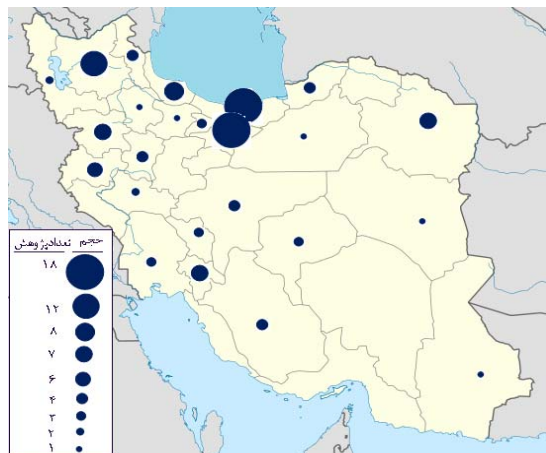
جدول ۱: روند زمانی مطالعات گردشگری روستایی در ایران (۱۳۸۱-۱۳۹۲)

سال	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۴ ماه نخست ۱۳۹۲	جمع کل
تعداد مقاله	۱	۲	۲	۱	۱	۳	۷	۱۲	۳۳	۳۱	۳۱	۱۲	۱۳۶

منبع: یافته‌های پژوهش

پراکنش جغرافیایی مطالعات گردشگری روستایی

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که استان‌های تهران و مازندران هر کدام با ۱۸ عنوان اثر پژوهشی چاپ‌شده در جایگاه نخست قرار دارند. به نظر می‌رسد این وضعیت در نتیجه‌ی همجواری نزدیکی با کلانشهر تهران به‌عنوان کانون اصلی جمعیت و سرمایه در کشور (به‌ویژه نواحی روستایی شمال تهران در دره‌ها و دامنه‌های جنوبی رشته‌کوه البرز) و همچنین موقعیت خاص جغرافیایی استان مازندران در جذب گردشگر به‌ویژه از استان تهران که رونق اشکالی چون گردشگری خانه‌های دوم را در پی داشته است. آذربایجان شرقی با ۱۲ عنوان در جایگاه دوم قرار دارد؛ گیلان با ۸ عنوان در جایگاه سوم؛ چهارمحال و بختیاری، خراسان رضوی و کردستان هر کدام با ۷ عنوان در جایگاه چهارم؛ کرمانشاه با ۶ عنوان در جایگاه پنجم؛ اردبیل، اصفهان، فارس، گلستان، همدان هر کدام با ۴ عنوان در جایگاه ششم؛ البرز، خوزستان، کهگیلویه و بویراحمد، یزد هر کدام با ۳ عنوان در جایگاه هفتم؛ آذربایجان غربی با ۲ عنوان در جایگاه هشتم؛ خراسان جنوبی، زنجان، سمنان، سیستان و بلوچستان هر کدام با ۱ عنوان پژوهش در جایگاه نهم قرار دارند. در ۷ استان شامل، ایلام، بوشهر، خراسان شمالی، کرمان، قم، مرکزی، هرمزگان هیچ‌گونه اثر علمی- پژوهشی در نشریات داخلی کشور درباره‌ی گردشگری روستایی مشاهده نگردید (شکل شماره‌ی ۱). به‌علاوه، ۱۰ مورد (۷.۳۵ درصد) از کل پژوهش‌های چاپ‌شده در مقیاس ملی انجام شده‌اند و ۴ پژوهش (۲.۹۴ درصد) نیز دربرگیرنده‌ی مباحث نظری گردشگری روستایی هستند.

شکل ۱: نقشه‌ی پراکندگی مطالعات گردشگری روستایی در ایران (۱۳۹۲-۱۳۸۱)

منبع: یافته‌های پژوهش

رشته‌های تخصصی و محورهای مطالعاتی گردشگری روستایی

بر پایه‌ی یافته‌های پژوهش جغرافیا، کشاورزی، مطالعات میان‌رشته‌ای^۱، جامعه‌شناسی، معماری و شهرسازی، منابع طبیعی و محیط‌زیست، مدیریت و مهندسی مدیریت و آبادانی روستا به ترتیب بیشترین نقش را در در انجام پژوهش‌های گردشگری روستایی در ایران داشته‌اند. جزئیات یافته‌ها پیرامون رشته‌های تخصصی و مهم‌ترین محورهای مطالعاتی آن‌ها به تفکیک به شرح زیر است:

• ۸۵ عنوان از کل پژوهش‌های چاپ‌شده، برابر با ۶۲.۵ درصد، به سعی جغرافیدانان انجام شده است. از این تعداد به ترتیب ۵۲ عنوان (۳۸.۲۳ درصد) در محور سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری؛ ۲۴ عنوان (۱۷.۶۶ درصد) در محور آثار و پیامدهای گردشگری؛ ۵ عنوان (۳.۶۷ درصد) در محور تحلیل گسترش جغرافیایی گردشگری روستایی و ۴ عنوان (۳.۶۷ درصد) در محورسنجش پایداری گردشگری (۲.۹۵ درصد) است.

• ۱۴ عنوان از پژوهش‌های چاپ‌شده، برابر با ۱۰.۳ درصد، در حوزه علوم کشاورزی (اقتصاد کشاورزی، آموزش و ترویج، توسعه‌روستایی) انجام شده است. از این تعداد ۷ عنوان (۵.۱۵ درصد) در محور سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری؛ ۳ عنوان (۲.۲ درصد) در محور آثار و پیامدهای گردشگری و ۴ عنوان در محور ارزش گذاری اقتصادی گردشگری است.

^۱ آن دسته از پژوهش‌هایی که از همکاری میان دو یا چند پژوهشگر از رشته‌های علمی مختلف انجام شده است.

- ۱۳ عنوان از کل پژوهش‌های انجام شده شده برابر با ۹.۵۵ درصد به صورت همکاری میان رشته‌ای تهیه شده است. از این تعداد ۹ عنوان در محور سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری و ۴ عنوان (۲.۹۵ درصد) در محور آثار و پیامدهای گردشگری است. لازم به ذکر است که جغرافیدانان با مشارکت ۴۵ درصدی و جامعه‌شناسان با مشارکت ۱۵ درصدی بیشترین سهم را در همکاری میان‌رشته‌ای داشته‌اند و رشته‌های مدیریت جهانگردی، کشاورزی، شهرسازی و مدیریت در مراتب بعدی قرار می‌گیرند.
- ۹ عنوان از کل پژوهش‌های انجام شده برابر با ۶.۶۲ درصد، توسط جامعه‌شناسان روستایی تهیه شده است. از این تعداد ۵ عنوان (۳.۶۸ درصد) در محور سیاست گذاری، برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری؛ ۳ عنوان (۲.۲ درصد) در محور آثار گردشگری و ۱ عنوان (۰.۷۳ درصد) در محور ارزش گذاری اقتصادی گردشگری است.
- ۸ عنوان از پژوهش‌های انجام شده برابر با ۵.۸۹ درصد توسط متخصصان معماری و شهرسازی انجام شده که همه موارد در محور سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری است.
- ۵ عنوان از پژوهش‌های انجام شده برابر با ۳.۶۸ درصد توسط متخصصان معماری و شهرسازی تهیه شده است. از این تعداد ۳ عنوان (۲.۲ درصد) در محور سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری؛ ۱ عنوان (۰.۷۳ درصد) در محور آثار گردشگری و ۱ عنوان (۰.۷۳ درصد) در محور ارزش گذاری اقتصادی است.
- سرانجام متخصصان مدیریت با انجام ۱ عنوان از پژوهش‌های انجام شده در محور آثار و پیامدهای گردشگری و رشته مهندسی مدیریت و آبادانی روستا نیز با انجام ۱ عنوان از پژوهش‌های انجام‌شده در محور برنامه‌ریزی و توسعه‌گردشگری، هر کدام سهم ۰.۷۳ درصدی از کل مطالعات علمی- پژوهشی گردشگری روستایی در ایران داشته‌اند.
- سرانجام از مجموع کل پژوهش‌ها ۵۸ عنوان (۶۲.۵ درصد) در محور سیاست گذاری، برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری؛ ۳۶ عنوان (۲۶.۴۷ درصد) در محور آثار و پیامدهای گردشگری؛ ۶ عنوان (۴.۴۱ درصد) در محور ارزش گذاری اقتصادی گردشگری؛ ۵ عنوان (۳.۶۷ درصد) در محور تحلیل گسترش جغرافیایی گردشگری و ۴ عنوان (۲.۹۵ درصد) در محور سنجش پایداری گردشگری است.

جدول ۲: رشته‌های تخصصی و محورهای مطالعاتی گردشگری روستایی (۱۳۹۲-۱۳۸۱)

جمع کل	سنجش پایداری گردشگری		تحلیل گسترش جغرافیایی		ارزش‌گذاری اقتصادی گردشگری		اثرات و پیامدهای گردشگری		سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه گردشگری		زمینه پژوهش
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۶۲.۵	۸.۵	۴	۲۹.۵	۵	-	-	۱۷.۶۶	۲۴	۳۸.۲	۵۲	جغرافیا
۱۰.۳	۱۴	-	-	-	۲.۹۵	۴	۲.۲۰	۳	۵.۱۵	۷	علوم کشاورزی
۹.۵۵	۱۳	-	-	-	-	-	۲.۹۵	۴	۶.۶۳	۹	میان رشته‌ای
۶.۶۲	۹	-	-	-	۰.۷۳	۱	۲.۲۰	۳	۳.۶۸	۵	جامعه‌شناسی
۵.۸۹	۸	-	-	-	-	-	-	-	۵.۸۸	۸	معماری و شهرسازی
۳.۶۸	۵	-	-	-	۰.۷۳	۱	۰.۷۳	۱	۲.۲۰	۳	محیط طبیعی و محیط زیست
۰.۷۳	۱	-	-	-	-	-	۰.۷۳	۱	-	-	مدیریت
۰.۷۳	۱	-	-	-	-	-	-	-	۰.۷۳	۱	مدیریت و آبادانی روستا
۱.۰۰	۱۳۶	۲۹.۵	۴	۲۹.۵	۵	۶	۲۶.۴۷	۳۶	۶۲.۵	۸۵	جمع کل

منبع: یافته‌های پژوهش

اشکال گردشگری مورد مطالعه در پژوهش‌های گردشگری

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که از مجموع پژوهش‌های انجام شده تنها در ۴۵ عنوان برابر با ۳۳ درصد (یک سوم) اشکال خاصی از گردشگری در نواحی روستایی مورد مطالعه قرار گرفته است و در ۹۱ مورد از مجموع پژوهش‌های انجام شده برابر با ۶۷ درصد (دو سوم) به کلیت گردشگری در نواحی روستایی پرداخته شده است. در میان اشکال مطالعه شده گردشگری خانه‌های دوم با ۱۹ عنوان (۱۴ درصد) در بالاترین رتبه قرار دارد، شرح سایر موارد به شرح جدول (۳) است.

جدول ۳: مهم‌ترین اشکال گردشگری روستایی مطالعه شده در ایران (۱۳۸۱-۱۳۹۲)

ردیف	اشکال گردشگری روستایی	تعداد اثر علمی- پژوهشی	درصد از کل درصد
۱	گردشگری خانه‌های دوم	۱۹	۱۴
۲	طبیعت گردی / اکوتوریسم	۱۰	۷.۳۵
۳	گردشگری میراث تاریخی (روستاها دارای بافت با ارزش)	۵	۳.۶۷
۴	گردشگری کشاورزی	۳	۲.۲
۵	ژئوتوریسم یا زمین گردشگری	۲	۱.۴۷
۶	گردشگری بیابان	۲	۱.۴۷
۷	گردشگری روزانه	۱	۰.۷۳
۸	گردشگری قومی	۱	۰.۷۳
۹	گردشگری ساحلی	۱	۰.۷۳
۱۰	گردشگری کوهپیمایی	۱	۰.۷۳
	جمع کل	۴۵	۳۳

*۹۱ عنوان از کل آثار علمی-پژوهشی نیز (۶۷ درصد) کلیت گردشگری روستایی را مورد مطالعه و پژوهش قرار داده‌اند.

N=۱۳۶

منبع: یافته‌های پژوهش

رویکردهای روش‌شناسی مطالعات گردشگری روستایی

یافته‌های پژوهش بیانگر ۵ رویکرد اصلی در مطالعات گردشگری روستایی ایران است. قابل توجه است که ۹۰ مورد از کل پژوهش‌های انجام شده برابر با ۶۶.۱۷ درصد از کل مطالعات انجام شده دارای روش‌شناسی کمی است (جدول ۴). پژوهش‌های کتابخانه‌ای- اسنادی و میدانی؛ کتابخانه‌ای - نظری؛ کیفی و ترکیبی (کمی-کیفی) به ترتیب اهمیت در رتبه‌های

بعدی قرار دارند. یافته‌های این بخش از تحقیق نشان می‌دهد که روش‌شناسی کمی رویکرد غالب بر مطالعات گردشگری روستایی در ایران است.

جدول شماره ۴: رویکردهای روش‌شناسی مطالعات گردشگری روستایی (۱۳۸۱-۱۳۹۲)

ردیف	نوع پژوهش	تعداد پژوهش	درصد درصد
۱	کمی	۹۰	۶۶.۱۷
۲	کتابخانه‌ای-اسنادی و میدانی	۱۹	۱۴
۳	کتابخانه‌ای-نظری	۱۱	۸.۰۸
۴	کیفی	۹	۶.۶۱
۵	ترکیبی (کمی-کیفی)	۷	۵.۱۴
	جمع کل	۱۳۶	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

شیوه‌های گردآوری و تحلیل داده‌ها

در این بخش، ابزارها و منابع گردآوری داده‌ها و همچنین روش‌ها و تکنیک‌های تحلیل داده‌ها (جداول ۵ و ۶) در ارتباط با ۵ رویکرد اصلی مطرح در روش‌شناسی مطالعات گردشگری روستایی ایران، به شرح زیر تفکیک گردید:

- در ۸۱ مورد از ۹۰ پژوهش کمی از پرسش‌نامه به‌عنوان ابزار اصلی داده‌ها استفاده شده و در ۹ مورد دیگر ترکیب اسناد، مشاهدات میدانی و داده‌های مکانی مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها در ۴۹ مورد از روش‌های آماری، ۱۷ مورد روش تحلیلی سوات، ۱۴ مورد از مدل‌های کمی و در ۱۰ مورد از ترکیب GIS با تکنیک‌ها و مدل‌های کمی استفاده شده است.

- در ۱۴ مورد از ۱۹ پژوهش کتابخانه‌ای - اسنادی و میدانی از ترکیب اسناد، مشاهدات میدانی، و داده‌های مکانی به‌عنوان ابزار اصلی داده‌ها؛ در ۲ مورد آثار پژوهشی، اسناد و مصاحبه؛ در ۲ مورد آثار پژوهشی، اسناد و نقشه‌ها، عکس‌های هوایی و تصاویر ماهواره‌ای و در ۱ مورد از اسناد و مدارک استفاده شده است. در همه این پژوهش‌ها از گزارش نویسی به شیوه توصیفی-تحلیلی استفاده شده است.

- در همه ۱۱ مورد پژوهش کتابخانه‌ای - نظری از آثار پژوهشی (خارجی و داخلی) به‌عنوان منبع و مرجع اصلی داده‌ها استفاده شده است. در همه این پژوهش‌ها به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها شیوه تحلیل و استنتاج نظری پژوهشگر به کار رفته است.

- در ۷ مورد از ۹ پژوهش کیفی از مصاحبه عمیق و مشاهدات میدانی به‌عنوان ابزار اصلی گردآوری داده‌ها استفاده شده و در ۲ پژوهش نیز ترکیب اسناد و مدارک و پرسش‌نامه‌ی باز به

کار رفته است. به منظور تجزیه و تحلیل این دسته از پژوهش‌ها در ۳ مورد از نظریه بنیانی، در ۳ مورد از مدل‌های تحلیلی کیفی، ۲ مورد از روش سوات و در ۱ مورد از ارایه گزارش تحلیلی استفاده شده است.

• در ۵ مورد از ۷ پژوهش ترکیبی (کیفی-کمی) از مصاحبه و پرسش‌نامه به‌عنوان ابزار اصلی گردآوری داده‌ها استفاده شده، در ۱ مورد جلسات بحث گروهی و پرسش‌نامه، و در ۱ مورد نیز اسناد و مدارک به کار رفته است. در تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش‌ها در ۴ مورد از شیوه تحلیل کیفی و استنتاج کمی - آماری و در ۳ مورد از روش سوات استفاده شده است.

جدول شماره ۵: شیوه‌ها، ابزارها و منابع گردآوری داده‌ها در پژوهش‌های گردشگری روستایی ایران

کلاس بحث گروهی و پرسشنامه	تعداد پژوهش	کتابخانه ای - اسنادی و میدانی		کیفی	ترکیبی (کمی-کیفی)
		کتابخانه ای - اسنادی و میدانی	کیفی		
مصاحبه و پرسشنامه	درصد	-	-	-	۰.۷۳
تعداد	-	-	-	-	۵
درصد	-	-	-	-	۳.۶۷
اسناد و مدارک و پرسشنامه باز	تعداد	-	-	۲	-
درصد	-	-	-	۱.۴۷	-
مصاحبه عمیق و مشاهدات میدانی	تعداد	-	-	۷	-
درصد	-	-	-	۵.۱۵	-
اثار پژوهشی (داخلی و خارجی)	تعداد	-	۱	-	-
درصد	-	-	۸.۰۸	-	-
اسناد و مدارک	تعداد	-	۱	-	۱
درصد	-	-	۰.۷	-	۰.۷۳
اثار پژوهشی، اسناد و نقشه‌ها، عکس‌های هوایی، تصاویر ماهواره	تعداد	-	۲	-	-
درصد	-	-	۱.۴۷	-	-
اثار پژوهشی، اسناد و مصاحبه با جامعه محلی	تعداد	-	۲	-	-
درصد	-	-	۱.۴۷	-	-
اسناد، مشاهده و بازدید میدانی (داده‌های مکتبی)	تعداد	۹	۱۴	-	-
درصد	-	۶.۶۱	۱۰.۳۹	-	-
پرسشنامه	تعداد	۸۱	-	-	-
درصد	-	۵۹.۵۹	-	-	-

منبع: یافته‌های پژوهش

N=۱۳۶

کرد، اما به‌طور کلی گفتمان حمایت محض از گردشگری روستایی غلبه دارد. جغرافیدانان به‌ویژه در حوزه جغرافیای انسانی- جغرافیای روستایی با سهم ۶۲.۵ درصدی بارزترین نقش را در انجام مطالعات گردشگری روستایی داشته‌اند و علوم کشاورزی، پژوهش‌های انجام شده در چارچوب همکاری میان‌رشته‌ای، جامعه‌شناسی، معماری و شهرسازی، علوم منابع طبیعی و محیط زیست، مدیریت و رشته مهندسی مدیریت و آبادانی روستا در مراتب بعدی جای می‌گیرند. این وضعیت را از یک‌سو می‌توان برآمده از جایگاه برتر علم جغرافیا در مطالعات روستایی دانست؛ به‌طور مثال، مایکل وود^۱ (۲۰۱۲: ۱) با تحلیل پژوهش‌های چاپ‌شده در مجله‌ی معتبر بین‌المللی «مطالعات روستایی»^۲ از سال ۱۹۸۵ به این نتیجه دست یافته است که جغرافیدانان نقش حداکثری در انجام مطالعات روستایی داشته‌اند و از سوی دیگر اینکه از دیدگاه جغرافیدانان گردشگری یک پدیده‌ی جغرافیایی شناخته می‌شود؛ زیرا اگر جغرافیای انسانی را به‌عنوان علمی بنگریم که الگوها و پیامدهای روابط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی میان مردم و همچنین روابط آن‌ها با مکان‌ها و فضاهای متنوع جغرافیایی را در کانون مطالعه قرار می‌دهد، از ماهیت جغرافیایی پدیده‌ی گردشگری، که با مسافرت و جابه‌جایی انسان‌ها در عرصه‌ی فضای جغرافیایی و در مقیاس‌های مختلف همراه است، نمی‌توان چشم‌پوشی کرد (ویلیامز، ۲۰۰۹: ۱). در میان اشکال مورد مطالعه نیز، گردشگری خانه‌های دوم و سپس طبیعت‌گردی بیشتر از سایر اشکال گردشگری در نواحی روستایی مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. همچنین از نظر روش‌شناسی، کمی‌گرایی با تکیه بر روش‌های پرسش‌نامه‌ای رویکرد غالب است و بنابراین می‌توان حاکمیت پارادایم اثبات‌گرایی یا پوزیتیویستی بر مطالعات گردشگری روستایی ایران را پذیرفت؛ این در حالی است که از دهه‌ی ۱۹۸۰ در قلمرو علوم اجتماعی و از جمله مطالعات روستایی استفاده از تکنیک‌های مشارکتی و کیفی، مانند استفاده از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته در پژوهش رشد قابل توجهی یافته و اهمیت آن‌ها در کنار روش‌ها و مدل‌های کمی مورد تأکید قرار گرفته است (کلاک، ۱۹۸۵: ۸). پینی^۳ و لیشان^۴، از جمله کسانی هستند که با رویکرد انتقادی به روش‌شناسی مطالعات روستایی در پژوهش‌های خود کمی‌گرایی محض را به چالش کشیده‌اند (لیشان، ۲۰۰۲؛ پینی، ۲۰۰۴؛ رمضان و همکاران، ۲۰۰۹). سرانجام بر پایه‌ی تجربیات جهانی و شرایط حاکم بر مطالعه‌ی گردشگری روستایی می‌بایست در جهت‌گیری‌های آینده‌ی پژوهش در گردشگری روستایی موارد زیر را در کانون توجه قرار داد:

¹ Michael Woods

² Journal of Rural Studies

³ Pini

⁴ Leyshon

- شناخت نیازها، ارزش‌ها، هویت‌ها و سلیقه‌های متفاوت طیف گسترده‌ی گردشگران که در بازدید از نواحی روستایی طیف گسترده‌ای از اهداف را نیز دنبال می‌کنند و همچنین توجه به گردشگری روستایی در چارچوب مجموعه عوامل و فرایندهای تأثیرگذار بر نواحی روستایی، شامل: ویژگی‌های اقتصاد روستایی، سیاست‌های کلان توسعه‌ی روستایی در سطح ملی و جهانی شدن فرهنگ و اقتصاد (شارپلی، ۲۰۰۴: ۳۷۹ - ۳۸۲).
- حفاظت از چشم‌اندازهای محیطی و ارزش‌های اجتماعی - اقتصادی آن‌ها، به مثابه‌ی کلیت‌های نظام‌وار و هم‌پیوسته‌ی مکانی- فضایی (سعیدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵).
- برنامه‌ریزی و مدیریت فرصت‌های تفریحی- گردشگری در چارچوب شبکه‌ی منطقه‌ای که نیازمند توجه به پیوندهای روستایی- شهری و گذر از برنامه‌ریزی جداگانه‌ی شهری و روستایی به برنامه‌ریزی منطقه‌ای است (هال و پیچ: ۲۰۰۶: ۲۸۶).

منابع

- ۱) افتخاری، عبدالرضارکن‌الدین و قادری، اسماعیل (۱۳۸۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه‌ی روستایی (نقد و تحلیل چارچوب‌های نظریه‌ای)، فصلنامه‌ی مدرس علوم انسانی، شماره‌ی ۲۵، بهار ۱۳۸۱: ۲۳-۱.
- ۲) افتخاری، عبدالرضارکن‌الدین و مهدوی، داود (۱۳۸۵). راهکارهای توسعه‌ی گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT: دهستان لواسان کوچک، فصلنامه‌ی مدرس علوم انسانی، شماره‌ی ۴۵، تابستان ۱۳۸۵: ۳۰-۱.
- ۳) جوان، جعفر و سقایی، مهدی (۱۳۸۳). نقش گردشگری روستایی در توسعه‌ی منطقه‌ای - با تأکید بر مدیریت روستایی، دوفصلنامه‌ی جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای، شماره‌ی ۲، بهار و تابستان ۱۳۸۳: ۱۲۴-۱۰۹.
- ۴) رضوانی، محمدرضا و بیات، ناصر (۱۳۹۲). تحلیل جایگاه گردشگری روستایی در برنامه‌های کلان توسعه‌ی کشور با تأکید بر برنامه‌های پنج ساله‌ی توسعه‌ی ملی، برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری، شماره‌ی ۴، بهار ۱۳۹۲: ۲۰۵-۱۸۵.
- ۵) رضوانی، محمدرضا و صفایی، جواد (۱۳۸۴). گردشگری خانه‌های دوم و آثار آن بر نواحی روستایی: فرصت یا تهدید (مورد: نواحی روستایی شمال تهران)، فصلنامه‌ی پژوهش‌های جغرافیایی، شماره‌ی ۵۴، زمستان ۱۳۸۴: ۱۲۱-۱۰۹.

۶) رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۲). تحلیل روند ایجاد و گسترش خانه‌های دوم در نواحی روستایی مطالعه‌ی موردی: نواحی روستایی شمال استان تهران، فصلنامه‌ی پژوهش‌های جغرافیایی، شماره‌ی ۴۵، تابستان ۱۳۸۲: ۷۳-۵۹.

۷) سعیدی، عباس، محمودی، محمد و خدادادی، پروین (۱۳۹۱). گردشگری روستایی: الزامات و محدودیت‌ها با اشاره به نواحی جواهرده (مازندران) و سروآباد (کردستان)، فصلنامه‌ی جغرافیا، شماره‌ی ۳۵، زمستان ۱۳۹۱: ۱۷-۵.

۸) علیزاده، کتابون (۱۳۸۲). آثار حضور گردشگران بر منابع زیست‌محیطی مورد: بخش طرقله در شهر مشهد، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره‌ی ۴۴، بهار ۱۳۸۲: ۷۰-۵۵.

۹) علیقلی‌زاده فیروزجایی، ناصر؛ بدری، سیدعلی و فرجی سبکبار، حسنعلی (۱۳۸۶). نگرش جامعه‌ی میزبان به آثار محیطی و اقتصادی گردشگری در نواحی روستایی: مطالعه‌ی موردی بخش مرکزی شهرستان نوشهر، فصلنامه‌ی روستا و توسعه، شماره‌ی ۳۷، بهار ۱۳۸۶: ۲۳-۱.

- 10) Canoves, G. and Morais, R. (2011). In: Torres, Rebecca Maria., HenshallMomsen, Janet (editors), **Tourism and agriculture: new geographies of consumption, production and rural restructuring**, Taylor & Francis.
- 11) Cawley, M. and Gillmor, D.A. (2008). Culture economy 'integrated tourism' and 'sustainable rural development': evidence from western Ireland, In: **M. ROBINSON, GUY. Sustainable rural systems, sustainable agriculture and rural communities**, Ashgate.
- 12) Cloke, P. (1985). Whither rural studies, **Journal of Rural Studies**, 1(1): 1-10.
- 13) Gartner, W.C. (2004). Rural tourism Ddevelopment in the USA, **INTERNATIONAL JOURNAL OF TOURISM RESEARCH**, 6: 151-164.
- 14) Gartner, W. (2006). Planning and management of lake destination development: lake gateways in Minnesota, In: Hall, C. Michael., Härkönen, T. (Editors), **Lake Tourism: An Integrated Approach to Lacustrine Tourism Systems**, Channel View Publications.
- 15) Hall, C., Michael, M., Williams, A. and Lew, A. (2004). Tourism: conceptualizations, institutions, and issues, in: C. Hall, C. Michael. M.

- Williams Allan., A. Lew, Alan (Editors), **A Companion to Tourism**, Blackwell Publishing Ltd.
- 16) Hall, M. and Page, S. (2006). **The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space**, New York: Routledge.
- 17) Hall, M. and Jenkins, J. (2004). **Tourism and public policy**, In: **A companion to tourism**, Edited by: A. Lew, Alan. Hall, C. Michael., M. Williams Allan. , Blackwell Publishing Ltd.
- 18) Jafari, J. (1990). Research and scholarship, the basis of tourism education, **Journal of Tourism Studies**, 1(1): 33-41.
- 19) Lane, B. (1994). What is rural tourism? **Journal of Sustainable Tourism**, 2: 7-21.
- 20) Leyshon, M. (2002). On being 'in the field': practice, progress and problems in research with young people in rural areas, **Journal of Rural Studies**, 18 (2): 179-191.
- 21) O'Connor, D. (2006). **Driving Rural Development: Policy and Practice in Seven EU Countries**, Uitgeverij Van Gorcum.
- 22) Page, S.J. and Getz, D. (1997). **The Business of Rural Tourism: International Perspectives**, International Thomson Business Press.
- 23) Pease, W. and Rowe, M. (2007). **Information and Communication Technologies in Support of the Tourism Industry**, Idea Group Inc (IGI).
- 24) Pini, B. (2004). On being a nice country girl and an academic feminist: using reflexivity in rural social research, **Journal of Rural Studies**, 20 (2): 169-179.
- 25) Pritchard, A. and Morgan, N. (2007). De-centring tourism's intellectual universe, or traversing the dialogue between change and tradition, In: **Irena Ateljevic**, Annette Pritchard, Nigel Morgan, **The Critical Turn in Tourism Studies: Innovative Research Methodologies**, Netherlands: Elsevier Ltd.
- 26) Ramzan, B., Pini, B. and Bryant, L. (2009). Experiencing and writing Indigeneity, rurality and gender: Australian reflections, **Journal of Rural Studies**, 25:435-443.
- 27) Roberts, L. and Hall, D.R. (2001). **Rural Tourism and Recreation: Principles to Practice**, CAB International (CABI).

- 28) Robinson, G. (1999). Countryside recreation management', In M.Pacione (editors) **Applied Geography: Principles and Practice**, London: Routledge.
- 29) Sharpley, R. (2001). Sustainable rural tourism development: Ideal or idyll?, In, Roberts, Lesley., Hall, Derek R. 2001. **Rural Tourism and Recreation: Principles to Practice**, CABI.
- 30) Sharpley, R. (2004). Tourism and the countryside, In: **A Companion to Tourism**, Edited by: A. Lew, Alan. Hall, C. Michael., M.Williams Allan. 2004, Blackwell Publishing Ltd.
- 31) Swarbrooke, J. (1999). **Sustainable Tourism Management**, CAB International (CABI).
- 32) Warn, S. (1999). **Recreation and Tourism: A Changing Industry**, Nelson Thornes.
- 33) Weaver, D. (2012). **Sustainable Tourism**, New York: Routledge.
- 34) Weaver, D. (2004). Tourism and the elusive paradigm of sustainable development, in:, **A Companion to Tourism**, Edited by: A. Lew, Alan., Hall, C. Michael., M.Williams Allan., 2004, Blackwell Publishing Ltd.
- 35) Williams, S. (2009). **Tourism Geography a new synthesis**, New York: Routledge.
- 36) Woods, M. (2012). New directions in rural studies? , **Journal of Rural Studies**, 28:1-4.